

A Kínai Népköztársaság területi önképe

Az identitás egyik meghatározó eleme a földrajzi hely. Az egyéni identitásnak is fontos összetevője a származási hely, azok a helyek, ahol hosszabb-rövidebb időt töltött az illető, ahol él, ahol dolgozik, s számos egyéb hely is fontos lehet az önmeghatározása szempontjából. S akár az is jellemző lehet, ha hiányzik az énképből a helyhez való kötődés. A területi identitás viszonylag fiatal fogalmát a pszichológia területén alapozták meg, s ahogy az általános identitáselméletek és identitáskutatás területén is történt, eleinte az egyén szintjét vizsgálták.¹ Hasonló a helyzet a társadalmi csoportok identitásával is, s közöttük is különös fontosságot nyer a hely az etnikai csoportoknál. Az emberek jelentéssel és érzelmekkel töltenek meg helyeket, visszaemlékeznek eseményekre, amelyek az adott helyen történtek, meghatározott jellemzőkkel címkéznek fel helyeket, s kötődnek a hely különböző jellegzetességeihez.² Ez jelentheti az éppen lakott, elfoglalt területet, de magában foglalhatja a történelem során korábban birtokolt területeket és ezeknek az emlékezetben tárolt különböző verzióit, valamint a csoport vagy annak jelentősebb részei migrációs mozgásából fakadó földrajzi meghatározottságokat. Mindez sok esetben kiegészül képzeletbeli, mitikus, a tudomány eszközeivel nem igazolható elemekkel is. Mindez nagyon összetett és változékony lehet, különböző intenzitással foglalhat magában nagyon sok mindent: a tájat, az embereket, a szokásokat, az ottani élet minden körülményét. Ezek együttesen teszik lehetővé az „otthon”, a „haza” érzetének kialakulását.³ Hasonlóképpen alakulhat ki kép a környező, távoli, sőt akár elképzelt helyekről is.

A csoportok esetében az identitás az egyes emberek tudatából már kijutott „a párbeszéd személyközi terébe”, míg az államok esetében formalizálódik is.⁴ Itt többé-kevésbé pontosan körülhatárolt területekről beszélünk, melyek az államalkotó csoportok identitása számára egyben fontos referenciát jelentenek. A csoportok háttértudása minderről lehetőséget biztosít jellemző területi változatok létrehozására. Ez a tudás lehet pontos, de sokszor egyáltalán nem precíz, homályos, tartalmazhat mitikus, sőt kifejezetten hamis elemeket is. Az adott csoport tör-

* A szerző újságíró, a Budapesti Corvinus Egyetem doktorandusza.

1 Proshansky–Fabian–Kaminoff, 1983. 59–60.

2 Relph, 1976. 29.

3 Uo. 37–38.

4 Danziger, 1997. 411.

ténetétől, kultúrájától, egyéb adottságaitól függően nagyon eltérőek lehetnek azok a tényezők, amelyek lényegileg meghatározzák az identitás helyre vonatkozó referenciaelemeit.

Jelen tanulmány a kínai területi identitást igyekszik számba venni, hogy mit gondolnak a kínaiak és a kínai állam a maguk területének, és miért. Megvizsgálja a területkép kialakulását, az azt jellemző gondolkodásmód, fogalmak és eszmék alakulását. A fő meghatározó tényezők, melyeket a cikk számba vesz, a következők: a hagyományos kozmológiai szemlélet, a kínai állam vagy államok területének történelmi változatai és azok súlya, jelentősége, az úgynevezett „egyenlőtlen szerződések” szerepe, valamint a szuverenitás felfogása és a nemzetközi joghoz való viszony. A vizsgálatnak minden elem esetében meghatározója, hogy a kínai és az idegen, jellemzően a nyugati világ összecsapása, a kínai modernizáció nagy fordulata és a hagyomány nagy kihívása milyen módon ment végbe a területi identitás szempontjából lényeges fogalmakban, eszmékben, attitűdökben.

Először áttekintjük a területi identitás fogalmi kereteit, az állami és a csoport-identitás összefüggését, továbbá az állami identitás legfőbb megkülönböztető jegyét. Ezt követően a hagyományos kozmológiai szemléletet vizsgáljuk meg a területi identitás szempontjából. Ezt a szemléletet ma nyilvánvalóan senki sem vallja tisztán a magáénak, de az ebből fakadó gondolkodásmód, logika, viszonyfelfogások erős hatással rendelkeztek a történelem során, s jó néhány eleme egy sajátos struktúrában tetten érhető a mai gondolkodásban is. Emiatt nehéz megbirkózni a kínai politikai és történelmi gondolkodás számos fogalmával és elméletével, a Kínán kívüli világgal kapcsolatos attitűdökkel, a „kínai nacionalizmus” problémájával, már önmagában azzal is, hogy ki a „kínai”, vagy olyan egyszerűnek ható fogalmakkal, hogy mi a „határ”, hogy mi a „szabály”, s hogy milyen szabályok vonatkozhatnak a határokra.

A harmadik részben a kínai állam területi kiterjedésének problémáit vizsgáljuk. A világ leghosszabb ideje létező vagy legalábbis folyamatosan létezőnek tekintett államának kiterjedése azonban önmagában is nagyon változékonny volt, nem is beszélve arról, ha vizsgálat alá vonjuk az adózó államok rendszerét és az azon kívüli világot is. A népek területi elképzelései, így a kínaié is, akár a szélesebb közvéleményt, akár a fontosabb elitcsoportokat nézzük, sosem egységesek, s általában nem érdemes közös nevezőt keresni, mert azt magában senki sem fogja a magáénak tekinteni. Egy időben élnek változatok, szoros viszonyban a status quóval, s ez a komplexum együtt része az identitásnak.

A mai kínai szemléletet, identitást és az ehhez kapcsolódó háttértudást alapvetően befolyásolják a negyedik részben vizsgált „egyenlőtlen szerződések”. Azokról az államközi egyezményekről van szó, amelyeket a kínai kormányzatok kötöttek legnagyobb részben a 19. században, s amelyek területi és egyéb szuverenitást is érintő kérdéseket szabályoztak, jellemzően a Kína vereségével véget érő háborúk nyomán. Ezeknek számos olyan területi következményük volt, amelyeknek jelentős hatása lett a mai határokra, annak ellenére, hogy a kínai kormányok ezen szerződésekhez való viszonya folyamatosan elutasító, mai népszerű kifejezéssel élve „revizionista” volt.

Az idegen hatalmakkal és kultúrákkal való egyre intenzívebb együttélés, majd a nemzetközi kapcsolatok globalizálódó világába való bekapcsolódás folyamatában alakultak ki a szuverenitásról vallott kínai elképzelések, amelyeket az ötödik pontban vizsgálunk meg. Ezek nem csak a területtel és a határokkal kapcsolatos koncepciók: ebben a vonatkozásban is a tradicionális kínai jogfelfogás dilemmái munkálkodnak. Egy rendkívül távoli gyökerekkel rendelkező, évezredekken át alakuló jogi gondolkodásról van szó, amely ugyan ma is magába szívja a modern, jellemzően nyugati standardok egy részét, de jelentősen át is alakítja azokat. Ugyanez a jogfelfogás jelentősen befolyásolja a Kínai Népköztársaság viszonyát a nemzetközi joghoz, annak forrásaihoz és intézményrendszeréhez. Az egyik oldalon azt láthatjuk, hogy Kína rendre kinyilvánítja szándékát, hogy nemcsak elismeri az épülő nemzetközi jogi rendet, de annak működtetésében és magában a szabályalkotásban is egyre intenzívebben részt akar venni. A másik oldalon viszont nagyon is szelektív hozzáállást tapasztalunk, s a külvilág számára mindig nagy kérdés, hogy a szelekció alapját mi adja: az aktuális érdekek, az identitásból fakadó elvi megfontolások, netán a kettő sajátos elegye?

Kína mai területi megfontolásait és vitáit rendre történelmi érvekre alapítja, s ehhez a saját történelméről a tudomány és az ideológiaképzés eszközeivel ki is alakított egy használható profilt. Az ebben rejlő tények és fogalmak olyan széles és rugalmas eszközrendszert nyújtanak számára, hogy képes azt hatékonyan hozzáigazítani az érdekeihez és az egyes politikai műveleteihez. Ezzel sokszor teszi ki magát partnerei kritikájának. Területi önszemléletére azonban nagy hatással van a „nyitás” koncepciója, illetve a környező országokkal, valamint a „nagy országokkal” (*ta kuo*) alakuló kapcsolatai. Az 1980-as évektől egyre inkább tetten érhető az erőteljes alkalmazkodási szándék a kínai külpolitikában, vagy legalábbis annak folyamatos mérlegelése, hogy a „nyitás”, vagyis a nemzetközi együttműködés szempontjából milyen területi vagy határkérdésekben érdemes megkötniük magukat, s melyekben tanúsítsanak rugalmasságot.

Terület, nép és állam

Az ember „olyan világban él, amely tele van jelentős helyekkel, embernek lenni azt jelenti, hogy birtoklod és tudod a saját helyedet” – állítja Edward Relph, a helyek és a terek identitásban játszott szerepét vizsgáló kutatások egyik fő inspirátora.⁵ Az egyén identitásában, önszemléletében, a másoktól való megkülönböztetődésében és az ehhez kapcsolódó háttértudásában általában nagyszámú olyan elem van, amely konkrét helyhez vagy térhez kötődik. Ilyen lehet a születési helye, a származási helye, ahol hosszabb-rövidebb meghatározó vagy meghatározónak tartott időt töltött, de bátran idesorolhatjuk a vágyott, az ismert vagy a gondolkodását nagyon foglalkoztató helyeket is. Ugyancsak nagy számban található olyan helyhez és térhez kötődő elemet, amely „másokhoz”, az egyén számára valamiért fontos vagy

5 Relph, 1976. 1.

fontosnak tartott személyekhez kötődik. Helyek és terek, ahová az ember tartozik vagy tartozhat, ahová „mások” tartoznak vagy tartozhatnak, reprezentálódnak az identitásban.⁶

A helyekkel való kapcsolat, a helyekhez való viszony csoportkötődést is kialakíthat azok között, akik hasonló kapcsolat részesei. Kialakulhat az „otthon” érzése, és azé a téré is, amely azon kívül van. Összességében ennek van vagy lehet társadalmi vagy politikai jelentősége.⁷ A hely akár önmagában is alkalmas a csoportképzésre, s nagyon is alkalmas arra, hogy meghatározója, körülhatárolója legyen szabályoknak, intézményeknek, korporációknak. Ennek alapja a helyek, terek kapcsán kialakuló, nyilvánvalóan megfigyelhető „itt-érzés”, „mi-érzés”, az „idevalóság” tudata.⁸ Mind az egyéni, mind a kollektív, helyhez, területhez kötődő identitásban jelentős szerepet játszik az emlékezet, amelynek alakzatai többnyire térhez és időhöz kötődnek, s amely a „lakott térben” és az ahhoz tartozó „dologi világban” is gyökeres.⁹ Sőt, Pierre Nora szerint az emlékezés – a történelem felgyorsulása miatt – már kifejezetten kapaszkodókat, úgynevezett emlékhelyeket használ, amelyekben „megragadható és kikristályosodik az emlékezet”.¹⁰ Ezek sokszor valóban földrajzi helyek, területek, de más egyebek is lehetnek. Ugyanakkor még a területi identitásnak is nagyon jelentős egyéb összetevői vannak, mint például az aktuális interakciók, a keletkező eszmék és a külső hatások folyamatos adaptációja.

Itt azonban államokról fogunk beszélni, konkrétan egyetlen államról, a Kínai Népköztársaságról. Hogy egy államnak lehet-e identitása, vagy hogy egy állam tud-e egyáltalán viselkedni, ennek magyarázatához Alexander Wendt okfejtését követjük. Ő az államot korporációnak, egyfajta „jogi személynek” tartja, amely egységes és szándékos cselekvőnek tekinthető.¹¹ Így beszélhetünk ennek az „antropomorfizált” államnak a képességeiről, s értelemszerűen olyan struktúrákról is, amelyek befolyásolják képességeinek hadrendbe állítása során. Csak így beszélhetünk a képességeit leíró kultúráról, az állam identitásáról, az azt segítő és alátámasztó háttértudásról, az állam érdekeiről. Vagyis, ha elfogadjuk az állam korporációszerű létezésének módját, akkor beszélhetünk az állami identitás egyik dimenziójaként a térhez, a területhez, önmaga térbeli és területi határaihoz való viszonyáról.

Talán éppen a területi identitás az, amelynek kapcsán a legkifejezőbbben érzékelhető a nép, a lakosság, a társadalom identitástudatának és az állam identitástudatának különbözősége, s egyben összefüggése. Az államnak mint személyiségnek a cselekvését és a képességeit ugyanis a leghatározottabban befolyásolják és korlátozzák a nemzetközi közösség rendszerének struktúrái, amelyek között kell elképzelnie saját magát.¹² Ettől ugyan a nép sem tudja függetleníteni magát, de számára az mégiscsak az egyik kezelendő tényező a sok között, s nem több. A társa-

6 Uo. 57–59.

7 Hopkins–Dickson, 2006. 179–180.

8 Deudney, 1996. 130–131.

9 Assmann, 1999. 39.

10 Nora, 2010. 13.

11 Wendt, 2003. 197., 218–224.

12 Runciman, 1997. 251–256.

dalomban a területi, helyi identitásnak számos olyan eleme, változata létezhet, amelyet vagy amelyeket az állam különböző okoknál fogva nem tesz a magáévá. Ugyanakkor ezeknek az elemeknek jelentős szerepük lehet az állami identitás változásai-ban. Mindennek az a magyarázata, hogy a társadalomban, a különböző csoportokban jelentős tudás halmozódott fel és rendeződött el a helyről, a területről, a térségről, ami folyamatos értékelés és rendeződés alatt áll, beleértve az információkhoz kapcsolódó érzelmeket is, s befolyásolja az egyének és a csoportok cselekvését.

Az államok azonban a terület és a határok tekintetében a nemzetközi rendszer és a nemzetközi jog által definiált és korlátozott szereplők, így identitástudatuk központi eleme, hogy erre a struktúrára reflektálnak, vagyis ez a reflexió adja meg identitásuk kereteit. Így válik az állami identitás lényeges részévé magához a rendszerhez, annak elemeihez, eszközeihez, működésének hatóerőire való viszony is.

A hagyományos kozmológia

A hagyományos kínai kozmológia jellemzően a kínai világot írta le emberi világként. A világ eszerint az Égből (*tien*) és az Ég alattiból (*tienhszia*) állt, míg a kettő között az Ég fia (*tiencse*), a császár közvetített, akinek helyes vagy helytelen cselekedetei alapvetően biztosították a világ harmóniáját, illetve annak megbomlását.¹³ „Az égnek nincs két napja, a népnek nincs két uralkodója” – mondta volt állítólag Konfuciusz.¹⁴ Az idézetet a mesterre hivatkozva egy vitában használja fel Menciusz, ahol hasonló értelemben citálnak a *Dalok* könyvéből is: „A teljes ég alatt minden hely az uralkodó földje, a szárazföld határaiig minden egyén az uralkodó szolgálója.”¹⁵ Az idézett beszélgetés nem az egységes állami lét és az egységes uralkodás tételes kifejtése, hanem egy konkrét politikai szituáció megítélése körül zajlik (az elhunyt, de még el nem temetett és az új uralkodó viszonyáról). Az említett egység ráadásul sem Konfuciusz, sem Menciusz idején nem volt élő tapasztalat, de tartós és történelmi léptékű szellemi erőfeszítés volt már akkor a múlt ködébe vesző Csou-dinasztia (Zhou) uralmi szerkezetének egységesként való felmutatása. Itt érdemes megjegyezni, hogy ezt a szellemi folyamatot a kínai történetírói hagyomány felerősítette: a történetírás mindenkor az adminisztráció formális része volt, ahol standardizálták a műfajokat, a nyelvhasználatot, a tények rögzítésének módját, a dinasztikus szemléletet.¹⁶

Később is számos olyan periódus volt a kínai történelemben, amikor a kortársak egy időben több uralkodóról tudtak, ám ezt a problémát úgy oldotta meg a közgondolkodás, hogy ezeket az időszakokat tartotta a normálistól, a harmonikus-tól eltérőnek, amikor a legnagyobb feladat éppen az egység helyreállítása volt.

13 Lásd például: Dawson, 2002. 19. skk.

14 Az idézet több helyen is előfordul a konfuciánus könyvekben, például: Mencius, 2011. 352.

15 A 205-ös vers az ismert magyar műfordításában tartalmilag nem követhető pontosan: Meddig az ég karimája, / mind, mind csak a vang határa, / ember földje, rétje, partja, / mind, mind a vangot uralja. Nemes Nagy Ágnes fordítása. In: Si king: *Dalok könyve*. Bp., 1974. 198.

16 Lásd például: Balázs, 1976. 183–187.

A „szárazföld határaiig”, vagy inkább az ismert szárazföld határaiig, főképp éppen a határok környékén éltek olyan csoportok, amelyek etnikailag és kulturálisan is jelentősen eltértek a „kínaiaktól”. Az ő státusuk ebben a rendszerben kulturálisan a „barbár”, adminisztratív pedig a „hódoló adófizető” volt, bár mindkét szempontból voltak fokozatok, változatok. Ezek miatt hívták a kínaiak magukat a „középső országnak”. A fogalom még azelőtt kialakult, hogy ezt a későbbi „Kínára” érthették volna, s eredetileg egy lándzsa vagy alabárd parancsszavának alávetett országot vagy várost jelentett, olyan országot, „amelyet civilizált renddé stabilizál a reprezentatív uralkodói hatalom”.¹⁷ A későbbi, az egyesített állam időszakában azonban ez már semmiképpen nem jelentette azt, hogy különböző országokat vagy államokat gondoltak volna el maguk körül, hogy lettek volna a gondolkodásukban nem „középső”, de hasonló státuszú országok.

Egyetlenegy szuverén volt, az Ég fia, a császár. Ahol pedig egyetlen szuverén van, ott valójában nem találják fel a szuverenitást, annak ugyanis így nincs semmi értelme. A szuverenitásban, abban az értelemben, ahogy Európában a vesztfáliai rendszerben kanonizálódott, van egy elkülönítő elem. A teljes fennhatóság egy terület felett körülhatárolja a szuverenitást, s valójában ez adja az értelmét. Ahol nincsenek elkülönített területek, ott ebből a szempontból nincs miről beszélni.

Ameddig eljut a kínai világ, az az, hogy megkülönbözteti önmagán belül a periférián található „adófizetőket”. Az ő területeiken – különböző változatokban – nem gyakorolja az állam számos dimenzióját: a közigazgatást, az adószedést, a büntető bírászkodást stb., azt ráhagyja a „hódoló adófizetőre”, s így ott egyfajta megvásárolt szuverenitás érvényesül. De itt sincs szó pontosan körülhatárolt területekről, nincsenek rögzített és ezen az alapon védett határok. A határ(vonal) fogalma, ha lenne, ellentmondás lenne.

Ez az a gondolkodásbeli örökség, amellyel Kína megérkezett abba a korba, amelyben rá kellett döbbsennie, hogy az Égnek több fia van, vannak szuverének, amelyek közül a császár csak az egyik. S ez a szituáció egészen más megvilágításba helyezte azt, hogy a császári hatalomért területileg is meg kell küzdeni. Kétségtelen, hogy ezt is lehetett a harmónia megbomlásaként értelmezni, s a 19. század közepe óta minden jelentősebb szellemi-politikai mozgásban meg is találhatjuk a harmónia helyreállításának kívánalmát.

A történelmi kiterjedés

A nagy kiterjedésű politikai egységek természetének megfelelően a kínai állam is mindig addig terjeszkedett, ameddig azt a technikai fölénye lehetővé tette, s ameddig azt nem ellensúlyozták a mérettel járó tranzakciós költségek.¹⁸ Ennek megfelelően területi kiterjedése nagyon sokszor és sokat változott. Voltak térségek, amelyek mindig a részét képezték, s voltak, amelyek időlegesen. Owen Lattimore, aki

¹⁷ Ecsedy, 1987. 68–70.

¹⁸ Elvin, 1977. 14–15. (Elvin nem használja a tranzakciós költség kifejezést.)

nek Kína határaitól szóló leírása – ha erősen vitatják is,¹⁹ de – máig kiindulópontot jelent, az országot övező határtérségekről beszél, amelyeknek sajátos belső szerkezetük és belső dinamikájuk van.²⁰ Kína a legnagyobb kiterjedését éppen az utolsó dinasztia, a mandzsu Csing (Qing) idején érte el, s mind a köztársasági, mind a kommunista kormányzat tulajdonképpen ezen a területen rendezkedett be, ezt a területet tekintette önmeghatározása kiindulópontjának. Ebben az országban döntötték meg a császárságot, ez esett szét darabjaira, majd ezt egyesítették újra.

A Kínai Népköztársaság mai kiterjedése sok esetben vitatott. Vannak területei, melyek Kínához való tartozásának jogosságát több változatban is vitatják, mint Tibet, Hszincsiang, s vannak, melyeket a status quo vagy jogi kétértelműségek ellenére Kína tekint a magáénak, bár nem gyakorol felette joghatóságot, mint Tajvan, a japán igazgatás alatt álló Tiaoju-szigetek. Sajátjaként kezeli továbbá a Dél-kínai-tenger alapvetően lakatlan szigetvilágát is. Vannak területek, melyek tartósan a Csing Birodalomhoz tartoztak, de ma nem részei Kínának, így Mongólia, illetve jelentős orosz területek, s vannak viták, melyek a korábbi adófizető államok rendszeréből megmaradt értelmezésbeli különbségekből, esetleg pontosan meg nem húzott vagy vitatott határokból fakadnak.

A térbeli viszonyok és azok történelmi alakulásának vizuális reprezentációját a történelmi földrajz végzi. Amióta a veszfáliai értelemben vett, elismert határokkal rendelkező államok vannak, s ezeket térképekkel is vizualizálják, azóta az államok kiterjedésének és formájának is szimbolikus, az identitást befolyásoló jelentése van vagy lehet. A területi államokra az emberek a térképen való megjelenésük formájában gondolnak. Ez nemcsak az éppen adott kiterjedésű aktuális formát jelenti, hanem számos, a történelem során létezett változatot is. Ezeknek a formáknak a mai alkalmazott „díszítőművészetben” is megvan a maguk helye, hiszen világszerte pólókra nyomtatják, autókra matricázzák, sapkákra varrják, emberi testre tetoválják őket, de félrevezetnének magunkat, ha mindezt pusztán esztétikai jelenségként fognánk fel.

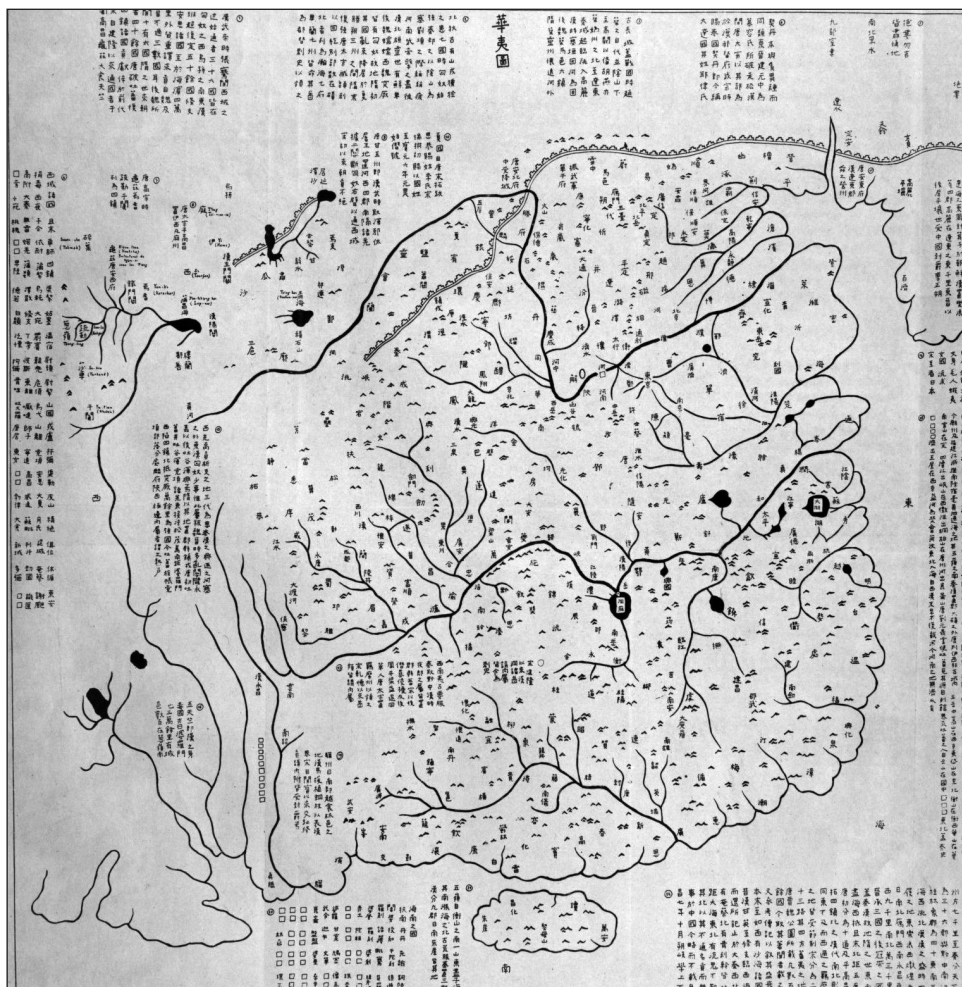
A kínai területek, a kínai állam (vagy más megközelítésben a számos egymást követő kínai állam) vizuális megjelenítése hosszú történetre néz vissza, a kifejezetten történelmi célú geográfia ennél jóval fiatalabb. 1137-ből maradt fenn két jóval korábbi (1. kép), a 3. században készült térkép másolata, Csia Tan (Jia Dan) munkája.²¹ Az Északi Szung-dinasztia (Song, 960–1127) idején élt Suj An-li (Shui Anli) készített egy 44 térképből álló sorozatot Gu (Ku) császártól a saját koráig (Gu a mitológikus múlt öt császárának egyike). Ennek fa nyomólemezes másolata ma is megvan.²² Ezt követően számos fa nyomólemezes technikával előállított történelmi térképsorozat készült. Ez azért lényeges, mert amikor a kínaiak az európai kartográfiával találkoztak, maguk is jelentős hagyománnyal rendelkeztek. Később számos jezsuita atya (Luís Jorge de Barbuda, Matteo Ricci, Giulio Aleni, Ferdinand

19 Barfield, 1989. 11–12.

20 Lattimore, 1951. 3–4., 542–545.

21 *The Historical Atlas*, 1982–1988. vol. I. Nincs oldalszámozás, az Előszó kínai és angol nyelvű változatának is az 1. oldalán.

22 Uo.

1. kép. 12. századi térkép. Csia Tan munkájának másolata

Verbiest, Martino Martini, Michał Boym) dolgozott a császárok megbízásából (2. kép), kínai kartográfusokkal együttműködve térképek létrehozásán.²³ A császárság végéig több mint tíz fa nyomólapos technikával készült atlaszról tudunk.²⁴

Az igazi nagy lépést a kínai történelmi földrajzban Jang Sou-csing (Yang Shoujing, 1839–1915) jelentette. A kalligráfusként, gyűjtőként és diplomataként is nagy tekintélynek örvendő Jang életre szóló szenvedélye volt, hogy jegyzetekkel és magyarázatokkal látott el és adott ki egy régi művet, Li Tao-jüan (Li Daoyuan) *Kommentár a vizek gyűjteményéhez* című monumentális alkotását, amely az i. sz. 5–6. század fordulóján keletkezhetett. A munka méretét jelzi, hogy az eredeti

23 Foss, 1994. 133–156.

24 *The Historical Atlas*, 1982–1988. vol. 1.

2. kép. Chinae... nova descriptio. Luís Jorge de Barbuda (Ludovicus Georgius) térképe, 1584

Li-féle kommentár 1252 folyó és csatorna leírását tartalmazza, míg Jang negyven összefűzött kötetben adta ki a jegyzeteit, s halála után egy tanítványa, Hszüang Huj-csen (Xiong Huizhen) további negyven kötetet publikált. Jang e jelentős munka mellett elkészített egy kínai történeti atlaszt is, amelyet 1906 és 1911 között adtak ki, s amely jó időre kanonikus forrása lett a kínai történeti térképészetnek. Már az ő műve magában hordozta azt a súlyos, identitást érintő problémát, hogy valójában melyik az a terület, amelyet Kínának lehet tekinteni. Jang természetszerűleg az ő idejében létezett mandzsu Csing Kínát tekintette kiindulópontjának, de bizonyos államokat, amelyek részben vagy egészben erre a területre estek, s nyilvánvalóan nem voltak a hanok államai, kihagyott. Ez a probléma később egész másképpen jelent meg.

A köztársasági Kína időszakában a 20. század egyik legjelentősebb kínai történésze, Ku Csie-kang (Gu Jiegang) kezdeményezte, hogy a közben lezajlott technológiai fejlődés eredményeit hasznosítva, Jang atlaszát alapul véve készítse nek egy új, nagyszabású történelmi atlaszt. A munka elkezdődött, de a második világháború, majd a polgárháború megakasztotta. A Kínai Népköztársaság megalakulása (1949) után meglehetősen gyorsan felvetődött ugyanez az elképzelés, de hamar arra jutottak, hogy egy vadonatúj atlaszt hoznak létre. Ezt végül az 1980-as évek során nyolc kötetben adták ki *Kína történelmi térképeinek gyűjteménye* címmel,

Tan Csi-hsziang (Tan Qixiang) szerkesztésében.²⁵ A munka során történeti földrajzok egész nemzedéke nőtt fel, s ma már a legkorszerűbb digitális eszközök felhasználásával, nemzetközi összefogásban zajlik a munka. Ennek legismertebb projektje a sanghaji Fudan (Fudan) Egyetem, ahol Tan is dolgozott, és a Harvard Egyetem földrajzi elemzési központjának közös munkája, a *China Historical Geographic Information System* (CHGIS).²⁶

A térképészeti munkákból felfejthető, hogy a korai kínai területszemlélet jellemzői a területi identitást is differenciálják bizonyos mértékig. Ecsedy Ildikó az apró kínai államok i. e. 3. századbeli egyesítésének folyamata kapcsán azt írja, hogy a hódítás együtt járt a „feltérképezéssel”, vagyis amikor leigáztak egy területet, annak térképét átnyújtották a hódítónak, s az őrizte.²⁷

A régi kínai térképek egy jó részén szinte egyáltalán nem találhatók közigazgatási határok, határvonalak, míg más részük jelöl bizonyos határokat, leginkább akkor, ha földrajzilag jól megragadható, folyó, heglánc stb. alkotta határról van szó. A lényeges rendező elv, hogy az adminisztratív egységek mint hierarchiába rendezett pontok szerepelnek. A hierarchia az adózási rendszer hierarchiájának felel meg, aminek a lényege, hogy a központ kiszab egy adókvótát a tartományi központoknak, azok ezt tovább osztják a megyei adminisztratív székeknek, s így tovább egészen a parcellaregiszterekig. A rendszer ugyan sokszor és sokat változott földrajzilag is, a behajtás módját illetően is, de a hierarchikus adminisztrációs és végrehajtói szemlélet a legnagyobb változásokat is túlélte.²⁸ Ebből itt csak az lényeges, hogy a kínai területi szemléletet elsősorban az adminisztratív egységek határozzák meg, nem a pontos körülhatárolás. Ma a területi vitáknál, a külső határok meghúzásánál alkalmazkodnak a nemzetközi standardokhoz, de az, hogy az egyes konkrét esetekben nagyon eltérő intenzitást tanúsítanak, az aktuális politikai érdekeken kívül ennek a szemléletnek köszönhető.

Tan Csi-hsziang a saját munkájukat jellemezve megjegyzi, hogy Jang csak azokkal a területekkel foglalkozott, amelyek a központi kínai kormányzat közvetlen adminisztrációja alá tartoztak. A Tan-féle munkálatok viszont kiterjedtek „a mi nagy szülőföldünk”²⁹ teljes területére, vagyis a nemzetiségek által lakott területekre is, ahol az általános mandzsu Csing-politika szerint a nemzetiségek működtethették a saját adminisztrációs szervezetüket, s bár ez ilyen formában a Kínai Népköztársaságban nem maradt meg, de az adott térségekben különböző fokú és minőségű autonómiákat tartanak fenn. Tovább bonyolítja a helyzetet az adófizető államok státusának utólagos megítélése, vagyis hogy az adott képződmény függetlennek volt-e tekinthető, vagy a nemzetiségek adminisztratív önrendelkezése vonatkozott rájuk a birodalom határain belül. Ennek a területi identitás megalapozása tekintetében van jelentősége. Példa erre a koreai Kogurjo állam, amely a Koreai-félsziget jó

25 Uo.

26 Bol, 2008. 28.

27 Ecsedy, 1987. 113.

28 Bol, 2008. 36–41.

29 *The Historical Atlas*, 1982–1988. vol. I. Nincs oldalszámolás, az Előszó kínai változatának 2., angol változatának 3. oldalán.

részen kívül a mai Kína és Oroszország bizonyos területeit is birtokolta. Egy kínai akadémiai kutatási projekt az állam lakóit Kínához tartozó tunguz nemzetiségűnek minősítette, s ezt a megközelítést a kínai külügyminisztérium honlapja is átvette, mintegy hivatalossá téve azt. Így a történelmi vitán kívül diplomáciai bonyodalmakat is okozott.³⁰

A Tan Csi-hsziang-féle munkában, majd azóta minden kínai történelmi földrajzi munkában megjelenik ennek megfelelően az állam és a birodalom megkülönböztetésének kérdése. Vagyis, hogy létezik egy egységes, a császári központból közvetlenül irányított adminisztráció, ez lenne az állam, s ehhez kapcsolódik a császárak fennhatósága alatt számos más irányítási és politikai tagozódási szisztémával rendelkező terület. Mindez együtt lenne a birodalom. Ennek belső arányai a különböző korokban nagyon jelentősen eltértek egymástól, s egyes egységekről nem is mindig könnyű megállapítani, hogy bizonyos periódusokban mi is volt a pontos státusuk. Tan mindenesetre leszögezi, hogy az 1750-es és az 1840-es évek közötti országterület tekinthető Kínának, amikor a Csing-dinasztia befejezte az ország „egyesítését”, s amikor még nem kezdődött meg az „imperialista hatalmak” agressziójának köszönhető dezintegrációs folyamat. „Minden népcsoport, amely a történelem során ebben a térségben élt és tevékenykedett, kínai népcsoport” – állapítja meg.³¹ Itt nem etnikai, hanem a kínai szemléletre jellemző kulturális identitás alapján történő beazonosításról van szó.³²

Tan álláspontja már iránymutató lehet az állami területi identitás körülhatárolásában. A kínai kultúrának többnyire nagyon erőteljes kanonizáló jellege van. A nagy kulturális gyűjtések, rögzítések és szerkesztések, legyen szó az irodalomról, a filozófiáról, vagy mint ebben az esetben a térképekhez szükséges adatokról, általában császári vagy kormányzati kezdeményezésre és finanszírozással történtek, s a produktumok ennek megfelelően azonnal kanonikus jelleget öltöttek. Bizonyos eltérésekkel – melyek közül Külső-Mongólia, vagyis a Mongol Köztársaság nevű állam hovatartozása a leglényegesebb – ugyanezt a területet tartotta a magáénak a köztársasági Kína, s ezt mutatják a Tajvanon ma is forgalomban lévő, de egyre ritkábban látható, a Kínai Köztársaságot ábrázoló térképek.

A korai kommunista irodalom elvéve foglalkozik területi kérdésekkel. Mao Ce-tung (Mao Zedong) kanonizált, négykötetes gyűjteményében, amely a Kínai Népköztársaság megalakulását megelőző idők írásait, beszédeit és interjúit tartalmazza válogatott és szerkesztett változatban, egyetlen írásban tekinti át, hogy mi tartozik Kínához – ahogy 1939-ben írja – „ez idő szerint”.³³ A határaival, a határos országok felsorolásával írja le Kínát. A területi bizonytalanságok szempontjából jelentős, hogy határos országnak nevezi északon a Szovjetunió mellett a Mongol Népköztársaságot, vagyis 1939-ben elfogadja a szovjetek által kialakított státus quót. A határos államok között sorolja fel délen Burmát, szomszédos országnak

30 Például: Kwon, 2014.

31 *The Historical Atlas*, 1982–1988. vol. I. Nincs oldalszámozás, az Általános szerkesztési alapelvek kínai és angol nyelvű változatának egyaránt a 3. oldalán.

32 Salát, 2014. 269.

33 Mao, 1954. 147.

nevezi Japánt és a Fülöp-szigeteket.³⁴ (Mongóliát egyébként a Szovjetunió nyomására 1946-ban elismerte a köztársasági kormányzat, s ezt 1949-ben a kommunista Kína megismételte.)

Összességében elmondható, hogy a Kínai Népköztársaság területi önképe eredetileg a késői Csing Birodalom területén alapult, elfogadva az északi területeken annak szovjet korrekcióját, vagyis jóváhagyva a korábbi orosz hódítások jó részét, illetve Mongólia létrejöttét. Azoknak a nagyrészt nemzetiségi területeknek, amelyekre nem terjedt ki a közvetlen császári adminisztráció, eltérő a megítélése a Kínához való tartozás legitimitása szempontjából. A Csing-dinasztia ezeket meghódította, de a viszonyok a 19. század során nagyon meglazultak, változékonnyá és kiszámíthatatlanná váltak. A császárság megszűnése, 1911 után a birodalom dezintegrálódott, részekre szakadt, s az egyes részeket – a han kínaiak által lakott területeken is – hadurak, helyi katonai vezetők vették irányításuk alá. Szempontunkból leginkább problémás a két nagy nyugat-kínai terület, Hszincsiang és Tibet, amelyek ebben az időszakban viszonylagos függetlenségre tettek szert, s a kínai kommunista hadsereg külön okkupációs műveletek keretében foglalta el.

A köztársasági kormányzat ezeket a területeket a nehézkes vagy egyáltalán nem létező kontroll ellenére az ország szerves és elidegeníthetetlen részének tartotta. Bár eleinte Szun Jat-szen (Sun Yixian) hajlott a föderatív megoldásra, 1924-től a Kuomintang határozottan elutasította a föderalizmust, ahogy az a párt első országos kongresszusának kiáltványában megfogalmazódott.³⁵ Ehhez képest a Kínai Kommunista Párt volt az, amely második kongresszusán (1922) a kínaiakon kívül további három autonóm nemzetről beszélt, Mongóliáról, Tibetről és Turkesztánról, amelyek egy föderáció részeként lennének Kína részei.³⁶ A hatalomra jutás után azonban radikálisan megváltozott a kommunista párt álláspontja, s már szó sem volt többé föderalizmusról, hanem a szovjet gyakorlatot követő nemzetiségi autonómiák rendszere alakult ki, s működik azóta is.³⁷

Folyamatosan burjánzanak a föderatív, valamint a dezintegrációt célzó nézetek, amelyek a nemzetiségi viszonyokon, a történelmi államalakulatokon alapulnak, illetve abból származnak, hogy a közvetlen császári adminisztráció nem az egész birodalomra terjedt ki. Forrásukat egyrészt a politikailag szervezett emigráncsoportok jelentik (ujgurok, tibetiek stb.), de jelen vannak a nyugati politikai és akadémiai világ bizonyos szegmenseiben is. Arról a nagyon sok változatban megfogalmazódó, erősen politizált nézetről van szó, amely szerint a legitim Kína csak az a terület, amelyre kiterjedt a császári adminisztráció, a többi elfoglalt, ha úgy tetszik, kolonizált terület volt, s így az ottani népek önrendelkezési joga új, független államok létrejöttének lehetőségét hordozza magában. A kínai kormányzat magukról az eszmékről közvetlen vita formájában nem vesz tudomást. A kínai történészek pedig könyvtárnyi irodalmat halmoztak fel a különböző nemzetiségek és a külön-

34 Uo. 147–148.

35 Lawrence, 2003. 23–24.; Polonyi, 2005. 199–200.

36 Saich–Yang, 2015. 40–41.

37 Jordán, 2016. 358–359.

böző kínai államok viszonyának történetéről, a mai status quo alapjait messze visszavezetve a mandzsu és Csing-hódítások előtti időkre.

Külön kérdést jelent Tajvan, amely esetében a mai kínai állami identitás több forrása is demonstrálható. Először is az „egy Kína”-elv, amely az identitás centruma, s létezése a polgárháború lezáratlanságának köszönhető, ami viszont a második világháború után nagyon gyorsan kialakult nagyhatalmi szembenállásra vezethető vissza. Ugyanakkor Tajvant már 1895-ben, az első kínai–japán háborút lezáró simonoszeki (kínai verzióban Maguan) egyezmény eredményeképpen leválasztották a Csing Birodalomról, s azelőtt is csak körülbelül a fele tartozott a közvetlen császári adminisztráció hatáskörébe. Ráadásul az elmúlt évtizedekben jól érzékelhetően megjelent sajátos tajvani identitás – amely már nem az őslakosok még a 19. században jelentős szereppel rendelkező identitása – új és érzékeny kérdés. A Kínai Népköztársaság alkotmányának preambuluma külön kiemeli, hogy Tajvan része az ország „szent területének”.³⁸

Sok tekintetben nem tartozna ide, de éppen a kínai területi identitás egyik nagyon különös vonását jelenti a Dél-kínai-tenger kérdése. A tengeren négy nagyobb szigetcsoporthat található, de eredetileg ezek között nem voltak olyan szigetek, amelyek szuverenitás alapját képezhették volna, mivel nem volt lakosságuk, nem folyt rajtuk gazdasági tevékenység. Ennek ellenére Kína az egész térséget a maga szuverén területének nyilvánította, azon az alapon, hogy a kínaiak kétezer éve fejtenek ki itt tevékenységet. A Déli-tenger, a Nanhaj benne van a *Dalok könyvében*, s az idők során rengeteg kutatás, összegzés, tankönyv, iskolai atlasz dolgozta már fel, hogy a kínaiak az ősi időktől kezdve aktívak voltak ezen a területen.³⁹ A második világháború végére a köztársasági kormányzat helyreállította az ellenőrzését az összes szigetcsoporthat felett, s 1947-ben kibocsátott egy hivatalos térképet, amely kilenc megszakított vonásból álló vonallal nagyjából körbehatárolta az érintett „kínai” területet.⁴⁰ Kína nevében senki nem képviseltette magát a második világháború utáni távol-keleti rendezésről szóló San Franciscó-i konferencián és nem írta alá az egyezményt sem, amely egyébként ezt a kérdést nem is rendezte, de utána, 1958-ban a Kínai Népköztársaság deklarációt tett közzé a maga tengeri területeiről.⁴¹ Később, az 1992-es tengeri területekről szóló törvényben tételesen fel is sorolta a hozzá tartozó szigetcsoporthatokat.⁴² Kína részt vett az ENSZ tengerjogi konvenciójának tárgyalássorozatában, s 1996-ban ratifikálta is azt. Később kiegészítést fűzött hozzá, mondván, hogy az egyezmény alapján történő vitarendezések nem érinthetik a szuverenitás kérdését. A Kínai Népköztársaság pedig a maga szuverenitását ebben a térségben az 1958-as deklarációjában megjelölt határai között tartja fenn.⁴³

38 *Constitution*, 2004.

39 Például: Gao–Jia, 2013. 99–100.

40 Lin, 2018. 54–58.

41 *Declaration*, 1958.

42 *Law*, 1992.

43 A kínai álláspont tömör összefoglalását lásd: *Position Paper*, 2014. II. pont.

Az egyenlőtlen szerződések

A kínai köztudatban még vannak olyan területek, amelyek kapcsán felvetődik a Kínához való tartozás lehetősége vagy jogossága. Jü Hua egyik esszéjében, amikor a kínai politikai fantázia legjellegzetesebb termékeit sorolja ironikusan, a következőket írja: „...és elismerte a Tiaojü-szigetek fennhatóságát, 13 billió amerikai dollár jóvátétel kíséretében. (...) elismerte, hogy a Nagy Hingan-hegységtől északra elterülő hárommillió négyzetkilométeres terület Kínához tartozik. Mongólia az ENSZ-nek tett nyilatkozatában rögzítette, hogy mindig is Kína elválaszthatatlan részét képezte.”⁴⁴ Ez természetesen fikció, nem jelenik meg a hivatalos állásfoglalásokban, beszédekben. Ugyanakkor szórványosan találunk ilyen utalásokat is.

A kínai identitástudatnak nagyon fontos jellemzője, hogy a kínai nacionalizmus kialakulása történetileg folyamatos kudarcokkal és megszágyenülésekkel egy időben történt. Az első ópiumháborútól (1840–1842) kezdődően kibontakozó folyamat területre is kivetíthető szimbólumai az egyenlőtlen szerződések. Kínában egyenlőtlen szerződésnek neveznek minden olyan nemzetközi egyezményt, amelyet az általános percepció szerint rákényszerítettek az országra, s amelyet nem szabad akaratából írt alá. Ezeknek sokszor területi vonatkozásuk is volt, akár úgy, hogy határt húztak meg és területek birtokjogát állapították meg, akár úgy, hogy koncessziós területet jelöltek ki, amelyeken más államok joghatósága érvényesülhetett. A társadalomban ekkor kifejlődő nemzeti értékek – úgy, mint a határ, a terület, a területi egység, a hatalom gyakorlása a „nemzeti” területen – a kormányzati tevékenység minősítésének szempontjaivá váltak.

A háborús vereségek, a területi engedmények, a központi hatalom meggyengülése és annak nyomán a stabilitás megrendülése akkor is, és azóta is ideológiai válaszokat igényeltek és igényelnek. A válaszoknak kezdettől fogva több hagyománya fejlődött ki, így a tradicionalizmus, az antitradicionalizmus és a pragmatizmus.⁴⁵ Mindegyik közös azonban abban, hogy a megalázott Kína helyzetére kíván választ adni, aminek a legnyilvánvalóbb szimbólumai a területi veszteségek és az egyenlőtlen szerződések.

Kína a történelem során sokáig nem kötött két fél egyenrangúságán alapuló nemzetközi szerződéseket, ez fel sem merült. A környezetében lévő államalakulatok általában csak adót fizettek, azokat csak sakkban tartották, illetve az északi sztyeppéken időről időre kialakuló nagyobb állami jellegű egységekkel álltak többnyire szimpla, fordított irányú fizetési kapcsolatban.⁴⁶ Az első tényleges szerződést Oroszországgal kötötték 1689-ben Nipucsuban (Nibuchu, oroszul Nyercsinszk).⁴⁷ A kínai birodalom számára teljesen szokatlan, mind jellegében, mind szervezési és technológiai színvonalában új államalakulattal találkozott, s a kialakult kezelhetetlen katonai helyzetet igyekeztek részben hagyományos módon megoldani a mandzsu Csing-dinasztia kezdeti időszakában, a második császár, Hszüan-je (Xuanye)

44 Jü, 2018. 37.

45 Zhao, 2000. 5.

46 Barfield, 1989. 2–4.

47 Perdue, 2010. 347–351.

idejében, a Kanghszi (Kangxi) periódusban (1661–1722). Ennek az a jelentősége, hogy az érintett területek a mandzsú törzsek szállásterületei, s a katonai konfliktusokban is nagyrészt a mandzsuk voltak érintettek. A tárgyalás latin nyelven zajlott, tolmácsok segítségével, s az egyezmény latin, orosz és mandzsú nyelvű szövegében rendkívül lényeges különbségeket mutat.⁴⁸ Ennek gyakorlati következménye is volt, mivel eltérően írtak le földrajzi területeket, így másképpen írtak le a határtérseget, de a szöveg a saját státusát illetően is kétféle volt: oroszul két egyenrangú fél nemzetközi szerződéséről, míg mandzsú nyelven az adófizető Oroszországgal történt megegyezésről szólt.

Az első tisztán „egyenlőtlennek” tekinthető szerződés az első ópiumháborút lezáró nankingi egyezmény volt 1842-ben, amely mintaként szolgált egy sor országgal aláírt további egyezménynek is (Vanghszia [Wangxia], 1844, Egyesült Államok; Vampoa [Whampoa, Huangpu], 1844, Franciaország; Kanton [Kuangcsou], 1847, Svédország, Norvégia). Az egyezmények második hulláma a második ópiumháborút (1856–1860) követte (Tiencsin, Peking, Csefu stb.). Északon szintén a 19. század közepére tehető az első egyenlőtlen szerződés, az ajhuni (Aihun, oroszul Ajgun) szerződés (1858). Ezt ütemesen követték további szerződések, amelyek területeket és különböző koncessziókat és jogokat biztosítottak Oroszországnak (az oroszok részesei voltak a pekingi szerződésnek 1860-ban, aztán a tarbagataji északnyugati határegyezmény 1864-ben, a livadiai egyezmény 1879-ben, s a szentpétervári egyezmény 1881-ben Kína javára végzett korrekciót). Japánnal 1871-ben Tiencsinben írták alá az első egyezményt, amely visszatekintve már nem fogadható el Kína számára, mivel konzulokon keresztül korlátozott joghatóságot biztosított Japánnak, de az igazi „egyenlőtlen” szerződés ebben a viszonyban az első kínai–japán háborút lezáró simonoszeki egyezmény volt. Ennek egyebek mellett jelentős területi következményei is voltak (Kína elismerte Korea teljes függetlenségét, átengedte Japánnak Tajvant, a Penghu-szigeteket és a Liaoning-félszigetet). Végül az utolsó jelentősebb egyezmény a Nyugaton bokszerlázádként ismert Jihotuan (Yihetuan) mozgalom leverését követő, úgynevezett bokszer protokoll (Xinchou tiaoyue) volt (1901), amelyet nyolc nemzet szövetségével (valójában 11 országgal) írt alá a kínai udvar. Az egyezményekbe foglalt kényszerek többségét az 1930-as évek végén számolták fel, az amerikai extraterritorialitás 1943-ban ért véget, míg a Hongkongra vonatkozó egyezségek 1997-ben.

Az „egyenlőtlen szerződés” kifejezés, bár hosszú nemzetközi jogi viták tárgya volt, nem vált használható, elismert fogalommal. Kína és a Szovjetunió is sokáig használta dokumentumaiban, ideológiai megközelítésekre alkalmas volt, de jogira kevésbé. A nemzetközi jog ismeri a kényszer hatására kötött szerződés fogalmát, s az 1969-es bécsi egyezmény ki is mondja ezek semmisségét, de az említett, zömmel 19. századi egyezmények esetében ez irreleváns, s nem is indult semmilyen jogi kezdeményezés ennek tisztázása érdekében. Ez utóbbiban szerepe lehet a Kínai Népköztársaság sajátos viszonyának a nemzetközi joghoz, amely ráadásul maga is jelentősen változott az idők során.

48 Frank, 1947. 265.; Pommerening, é. n. 122.

Az egyenlőtlen szerződések területi következményei erőteljesebben a szovjet-orszós relációban jelennek meg. Ahogy már említettük, az 1949-ben létrejött Kínai Népköztársaság elfogadta Mongólia létét, s elfogadta azokat az északi határokat, amelyeket ugyan nem alapítottak az ajhuni és a tarbagataji egyezményre, de lényegében megegyeztek az azokban meghatározott határokkal. A Szovjetunió fokozatosan megkezdte a kivonulást a háborúban megszállt Mandzsúriából, s 1950-ben barátsági szerződést kötöttek. Négy évvel később, Sztálin halála után, Nyikita Hruscsov, Nyikolaj Bulganyin és Anasztasz Mikojan pekingi látogatásakor – bár a kiadott általános közös nyilatkozatban a hagyományoknak megfelelően csak pozitívumok voltak – alapvetően korrigálták az addigi gyakorlatot.⁴⁹ Ezt megelőzően már Mihail Szuszlov, aki akkor a Legfelsőbb Tanács külügyi bizottságának elnöke volt, kimondta, hogy a szerződés „egyenlőtlen” elemeket tartalmazott.⁵⁰ Ennek a problémának nem voltak az államterülettel kapcsolatos implikációi, de a szuverenitással igen. Itt döntöttek el többek között, hogy a szovjetek elhagyják a Lüsün (Lüshun) haditengerészeti bázist, benne Port Arthurt és Talient (Dalian), s rendezték a „közös” vállalatok sorsát.

A kapcsolatok megromlása után a területi kérdések is megjelentek. Mao Ce-tung 1964-ben, japán képviselőkkel folytatott beszélgetésében azt mondta, hogy „...körülbelül száz évvel ezelőtt a Bajkáltól keletre fekvő térség orosz területté vált, s azóta Vlagyivosztojk, Habarovszk, Kamcsatka és más részek szovjet területek lettek. Mi még nem adtuk elő az álláspontunkat erről a listáról.”⁵¹ Később Teng Hsziao-ping (Deng Xiaoping) is beszélt erről, amit érdemes hosszabban idézni, mert az egész problémát megvilágítja. 1989-ben George Bush amerikai elnökkel beszélgetve többek között a következőket mondta: „Kínában mérvadó, hogy az országot korábban külföldi hatalmak meghódították, és a belügyeibe való beavatkozással megalázták. (...) Két olyan ország volt, amelyek a legnagyobb károkat okozták. Az egyik Japán, míg a másik a cári Oroszország és a Szovjetunió. (...) Japán (...) végül egy talpalatnyi kínai területet sem kapott. (...) Jalta nem csupán Külső-Mongóliát választotta le Kínáról. (...) Az ötven évnél idősebbek Kínában emlékeznek arra, hogy az ország alakja olyan volt, mint egy juharfalevél. Most pedig, ha a térképre néz, láthatja, hogy északon egy nagy darab ki van szakítva belőle.”⁵²

Ugyanebben az évben Teng Mihail Gorbacsovnak is felvetette a problémát, elsorolva, milyen és mekkora területek kerültek el Kínától Oroszországhoz és a Szovjetunióhoz. Külön kitért Mongólia kérdésére is. Elmondta, hogy az 1954-es Hruscsov-látogatáskor a kínai fél felvetette, vajon nem jött-e el az ideje Külső-Mongólia problémájának megoldására. A szovjet vezető azt válaszolta, hogy elkezdenek egyeztetni a mongol elvtársakkal, ami a kínai értelmezésben lényegében visszautasítást jelentett.⁵³

49 *Joint Declaration*, 1954.

50 Pommerening, é. n. 165. (A közlésben vannak ellentmondások, amelyek vélhetően dátumok elírásából fakadnak.)

51 Yahuda, 2000. 31.

52 Bush–Scowcroft, 2014. 106–107.

53 *Meeting*, 1989.

A rejtőzködő politikai álláspont azonban mindmáig nem indukált politikai, diplomáciai vagy katonai cselekvéseket. Az 1969-es határvillongások az Usszuri folyó Csenpao (Zhenbao, oroszul Damanszkij) szigeténél, illetve Hszincsiangban a Terekti (kínaiul Tieliekoti, Tielieketi) folyónál területi értelemben egyáltalán nem voltak ambíciózusak, s később az 1980-as években kezdett hosszú határtárgyalások végén a Mongóliától keletre eső szektor pontos határvonalának meghúzásáról 1991-ben még a Szovjetunióval, a nyugati szektor határáról pedig 1994-ben már Oroszországgal írtak alá államközi szerződést. Az utolsó rendezést, amely területi transzferekkel is járt – Kína javára –, 2004-ben végezték, s a megállapodást 2008-ban ratifikálták.

A területi identitásnak mindamelllett fontos eleme a veszteség is. Egy 1946-ban Pekingben kiadott földrajztankönyv táblázata tételesen ismerteti Kína területi veszteségeit kronologikus rendben: eszerint 22 tételben 3 982 393 négyzetkilométer veszteség érte az országot 1689 és 1897 között. Nem szerepel a táblázatban a Mongol Népköztársaság (1,5 millió négyzetkilométer) és a Tuva Autonóm Köztársaság (166 ezer négyzetkilométer).⁵⁴

A szuverenitás

Az egyenlőtlen szerződések kapcsán világosan látszik, hogy a területi identitásnak a konkrét területen túl fontos összetevője a terület feletti hatalomgyakorlás kerete, vagyis a szuverenitás is. Ahogy a Csing Kína államterületének szerződési korlátozása, úgy a területen belüli idegen joghatóság és a speciális jogok gyakorlása is alapul szolgált a második világháború után meggyökeresedett szigorú szuverenitás-felfogáshoz. Ennek alapja a *békés egymás mellett élés öt alapelve*, ami eredetileg az 1954. április 29-én Pekingben aláírt indiai–kínai megállapodás bevezető része volt, és ezt később magáévá tette az el nem kötelezett országok mozgalma.⁵⁵ Az öt alapelv a következő: 1. a szuverenitás és a területi integritás kölcsönös tiszteletben tartása, 2. kölcsönös meg nem támadás, 3. kölcsönös be nem avatkozás a belső ügyekbe, 4. egyenlőség és kölcsönös előnyök, 5. békés egymás mellett élés. Tulajdonképpen ezen alapul Kína szuverenitásfelfogása, amelyet azóta dokumentumok tömegében ismételt meg, s ami miatt nagyon sokan vélik úgy, hogy Kína az „abszolút szuverenitás” felfogását tette magáévá.

Pan Csun-vu (Pan Junwu) felhívja a figyelmünket arra, hogy ha meg akarjuk érteni a kínai szuverenitásfelfogást, s még inkább az ország ebből fakadó viszonyát a nemzetközi joghoz, akkor mindenképpen vissza kell mennünk a kínai jogfelfogás kettős hagyományához.⁵⁶ A konfuciánus hagyomány erkölcsi szabályok (*li*) útján szabályozza az emberek viselkedését, megszabja az alapviszonyokat, amelyek – a barátok közötti viszony kivételével – hierarchikusak. A nevelés során ezek a szabályok belsővé válnak, s be nem tartásuk esetén a szégyen, az arcvesztés fenyeget. Ezenkívül

⁵⁴ Pommerening, é. n. 110–111.

⁵⁵ *Agreement*, 1954.

⁵⁶ Pan, 2009. 71–75.

magában a konfuciánus viszonyrendszerben, amely egyben nevelési keret is, benne foglaltatik a büntetés, pontosabban a szigor lehetősége, vagyis a császár szigorú az alattvalójához, míg a családon belül az apa szigorú a fiához, az idősebb a fiatalabbhoz.⁵⁷ Ettől eltérően a legizmus törvényekkel (*fa*) igyekszik kontroll alatt tartani az emberek cselekedeteit. Ez elsősorban a nyugati fogalmak szerinti büntetőjog területére terjed ki, s alapvetően a társadalom családon kívüli terepén operál. A hatalom számára ez mindig eszköz volt az alsó státuszúak (*hsziao zsen*) ellenőrzés alatt tartására.⁵⁸ A konfuciánus hagyomány volt a domináns, ami sokáig nem tette szükségessé, s így nem is engedte a kodifikált törvényeken alapuló jog kifejlődését.

Szemponctunkból annak van jelentősége, hogy a történelem során a különböző kínai államalakulatok a konfuciánus hagyomány, a *li* alapján rendezték nemzetközi kapcsolataikat. Ezért nem volt szükség törvényerejű nemzetközi egyezményekre, ahogy már említettük. Minden ügy rendezéséhez adott volt a hierarchia, s az abban érvényesítendő erkölcsi szabályok. Ezt egészítette ki a megoldásközpontú, az adminisztrációban kicsiszolt gyakorlat és a hullámszerűen hol erősödő, hol gyengülő korrupció.⁵⁹ Ez az egyenlőtlen, hierarchikus, paternalisztikus, egy központú, erkölcsi szabályokon alapuló, harmóniára törekvő világrendszemlélet szenvedett vereséget a 19. század háborúiban, kereskedelmi és ideológiai küzdelmeiben, s ennek hordozóját, a Csing-államot tekintették a győztes nyugati hatalmak (és Japán) civilizálatlannak. Itt most nincs mód áttekinteni, hogyan alkalmazkodott Kína a hagyományaitól teljességgel idegen, alapvetően a Nyugat által befolyásolt nemzetközi joghoz és annak fejlődéséhez. Az azonban elmondható, hogy a 19. század tapasztalata alapvető szerepet játszik a deklarált „abszolút szuverenitásban”, ahogy az megfigyelhető általában a gyarmati és félgyarmati múltból érkező országok többségénél. Ugyanakkor a szuverén állam pozitív fogalma vezeti be őket a nemzetközi jogba, amelyet a szuverén államok közös termékének tartanak.

Az 1978 óta tartó, jelenlegi kínai kurzusra elmondható, hogy pragmatizmus jellemzi a nemzetközi joghoz való viszonyát, vagyis aláveti ezt a viszonyt az alapvető stratégiájának, Kína gazdasági és technológiai felemelkedésének.⁶⁰ De egyes esetekben ez már a korábbi időszakban is így volt, hiszen például 1960-ban a Burmával, 1962-ben a Mongóliával aláírt határszerződés alapja is egyenlőtlen szerződés volt. Később ugyanez volt igaz Oroszországra, s más szomszédos szovjet utódállamokra, Kazahsztánra és Kirgizisztánra is.⁶¹ Egyre aktívabban vesz részt Kína a nemzetközi békefenntartó akciókban, ami ellentmond a be nem avatkozás elméletének. Ugyanakkor számos olyan országban fejt ki erőteljes gazdasági tevékenységet, amelynek vezetése és berendezkedése nem felel meg a nemzetközi standardoknak, éppen arra hivatkozva, hogy az az adott országok belügye. S említettük már a tengerjogi konvencióhoz fűzött kínai megjegyzést, amely a szuverenitást tekinti a konvenció korlátjának.

57 Lásd például: Konfuciusz, 1980. 52., 54., 112., 123., 159.

58 Lásd például: Han Feizi, 1980. 281–283.

59 Lásd például: Barfield, 1989. 9.

60 Krajczár, 2018. 7–9.

61 Pan, 2009. 89–90.

Létezik egy másik megközelítése is a kínai szuverenitásfelfogás relatívabb voltának, ez pedig Hongkong, Makaó, továbbá Tajvan státuszának kezeléséből indul ki.⁶² Arról beszél, hogy a kínai szuverenitásfelfogásnak több rétege van. Központja az anyaország (*da lu*), amelyre az abszolút szuverenitásfelfogás vonatkozik. (Láttuk, hogy ez sem teljesen így van, attól függ, mit fogadunk el anyaországnak.) A második réteg Hongkong és Makaó, ahol idegen országokkal, Nagy-Britanniával és Portugáliával kötött nemzetközi szerződés korlátai között érvényesül a szuverenitás, s előbbi esetében ma is jelentős politikai feszültségeket és nemzetközi jogi vitákat láthatunk. A harmadik réteg pedig Tajvan, amelyet illetően eleve egy elképzelt vagy vágyott szuverenitás gyakorlásáról beszélhetünk, amely annyiban mindenképpen létező, hogy felfogható engedményként is az, ami ma történik, miközben a szigeten működő Kínai Köztársaság nemzetközi kapcsolatait és lehetőségeit valóságosan is befolyásolja.

Sow Keat Tok, a Melbourne-i Egyetem kutatója azt mondja, hogy a kínai szuverenitásfelfogást nem célszerű úgy leírni, hogy azt egy általánosan elfogadott szuverenitásfogalommal vetjük össze. Ez egy viszonylag új fogalom a kínai gondolkodásban, amely felváltott egy másikat, de az a másik – s ez rendkívül jellemző a kínai identitásra – ott maradt mint „útjelző”, mint viszonyítási pont, mint szemléleti elem. Tok felfogásában Kína és a Nyugat találkozásának folyamata egyáltalán nem volt egyirányú, s – ahogy már a nacionalizmus megjelenésénél is láttuk – a kínai válaszok többsége konzervatív volt abban az értelemben, hogy a régi, a „kínai” fogalmakat, gyakorlatokat, szemléleteket valamilyen módon a legradikálisabb változások formájában is megtartották. Ezt már az első lépcsőben nyelvi okok is támogatták. Nem egyszerűen arról volt szó, hogy új szavakat kellett kreálni az új fogalmakhoz, de azokat el is kellett magyarázni, amihez a meglévő ismeretekből, terminusokból és szemléletekből lehetett csak táplálkozni. Az új értékek és fogalmak belsővé tétele meglehetősen hosszú és bonyolult folyamat volt, melynek során a régi és az új együttélésének köszönhetően új minőség alakult ki. A szuverenitás fogalma úgy vált részévé a kínai gondolkodásnak, hogy az „Ég alatti”, a „középső ország” fogalma nem tűnt el.⁶³ A kettő együttes működése a kínai identitás, a területi és az állami identitás jellemzője.

A kínai politikai gondolkodás fogalmaiban a szuverenitáshoz hasonlóan megjelenő kettősség a nyugati fősodrú politikai gondolkodás számára kétértelműségként, a gyakorlati politikában pedig vagy pragmatizmusként (jóindulatú megközelítésben), vagy hátsó szándékok jelenléteként (rosszindulatú megközelítésben) jelenik meg. Ráadásul mindez tetten érhető a szuverenitásnál sokkal egyszerűbbnek tűnő fogalmak esetében is, mint például a szabály. A konfucianus és legista szabályfelfogás drasztikus különbsége és a nyugati jogfelfogás törvényközpontúsága olyan kínai gondolkodásbeli komplexumot hoz létre, ami ugyan pontosan azonosítja, mi a szabály, de azt nem, hogy mit kell szabályozni és mit nem. Vagyis amikor a Kínai Népköztársaság napjainkban azzal az igénnyel lép fel, hogy erejé-

62 Tok, 2013. 87–92., 138–147.

63 Uo. 42–44.

hez mérten, aktívan akar részt venni a nemzetközi közösség szabályainak megalkotásában, akkor az eddigi nemzetközi jogi paradigmához képest új minőségekre és nagy nézeteltérésekre lehet számítani. Ahogy Pan erre a jelenségre nagyon szemléletesen alkalmazza a kínai szólást: „Kína ugyanabban az ágyban alszik, mint a Nyugat, de mást álmodik.”⁶⁴

Következtetések

A Kína területéről való gondolkodás általában nemzetközi jogi szempontból vagy a nemzetközi kapcsolatok szempontjából vetődik fel. Ha azonban a külvilág meg is akarja érteni a területtel kapcsolatos kínai magatartást, az ehhez használt eszközöket és szakpolitikákat, nagyon fontos a területi identitás megértése. Az államterületről és a szuverenitásról való kínai gondolkodás sokkal fiatalabb, mint a vesztfáliai rendszeren fejlődött nyugati felfogás, s az azt megelőző tradíció is teljesen más. A mandzsu Csing Birodalom önszemlélete és a Kínai Népköztársaság önszemlélete közötti hasonlóságok és drasztikus különbségek együttese hűen tükrözi a kínai és a nyugati civilizáció találkozásának feldolgozását, e feldolgozás állását a kínai oldalon.

E komplexum vizsgálata megmutatja, hogy a kínai állam, illetve a kormányzó elitek milyen sokféleképpen és milyen rugalmasan igyekeztek alkalmazkodni az őket körülvevő világ fejleményeihez. Egyúttal megmutatja azt is, hogy ez az alkalmazkodás valójában adaptációs folyamat volt, amely alapvetően a kínai gondolkodási és adminisztrációs hagyományok keretein belül zajlott. Ennek a folyamatnak az államterületről és a szuverenitásról való gondolkodás csupán egy szelete, bár megkerülhetetlen a szerepe.

A történeti irodalomban hosszú időn át zajlottak viták Kína modernizációjáról, illetve Kína birodalmi vagy állami, nemzetállami jellegéről. Cikkünkben a területi identitás fő jellegzetességeként bemutatott „birodalom kontra állam” probléma ugyan kapcsolatban van ezzel, de annak csak a területi és a közigazgatási aspektusaira támaszkodik. Ennek a mai identitás szempontjából csak annyi a jelentősége, hogy a kínai politikai gondolkodás számára természetes, hogy az államon belül nem egységes az adminisztráció, s a különböző nemzetiségekre bizonyos szempontokból eltérő szabályok lehetnek érvényesek annak ellenére, hogy elsődlegesen mindenki „kínai”.⁶⁵

A nemzetiségek megítélése kulcskérdés a területi identitás szempontjából. Az állam mindenkit „kínainak” (*csungkuozsen – zhongguoren*) tart, s ezen belül vannak számára nemzetiségek, köztük a döntő többséget kitevő hanok. A han faj elmélete a 19–20. század fordulóján született meg, amelyben összekapcsolódott a civilizációs és az etnikai identitás.⁶⁶ Ez az egyik következménye volt a Csing Kínában uralkodó analóg elképzelésnek, amely azonban hierarchizálta a nemzetiségeket,

⁶⁴ Pan, 2009. 83–84.

⁶⁵ Lásd: Polonyi, 2005. 184–186.

⁶⁶ Vámos, 2005. 216.

amennyiben az uralkodóház nemzetiségét, a mandzsukat a többiek fölébe rendelte. Ezen alapszik a szintén régi vita a történettudósok között, hogy a Csing Birodalom mennyiben tekinthető „kínainak”.⁶⁷ Nem tartozik szorosan a témánkhoz, de megjegyzendő, hogy a mandzsu uralom megszűnte felerősítette a kínai kommunista irodalomban nagyhan sovinizmusként emlegetett jelenséget,⁶⁸ melynek elfogadhatatlanságát még az alkotmány is tartalmazza, s amelynek hatékony jelenlétét időről időre szóvá teszik egyes nemzetiségek politikai és értelmiségi személyiségei.

A „kínaiak” és a nemzetiségek ezen a módon való felfogása alapozza meg a Csing Kína területén alapuló területi – és részben állami – identitást. Ennek a területnek azonban nem voltak definiált határai, a peremén elhelyezkedő adózó „államok” viszonya a központi hatalommal rendkívül változatos és rendkívül változékony volt; nem volt meghatározott, használható fogalmuk arról, hogy egy-egy terület kívül van-e, vagy belül; fogalmilag minden az „Ég alatt” (*tienhszia*) a császár fennhatósága alá tartozott.

A 19. század keserű folyamatai során történt meg fogalmilag is a világ többi részétől való elválasztódás, a szuverenitás kialakulása.⁶⁹ Kína határozott korlátok, határok közé szorult, ráadásul olyanok közé, amelyek jó részét igazságtalannak tartotta, s ennek az igazságtalanságnak az érzete változatos, bujkáló módon a második világháború vége óta a hivatalos állami politikát is befolyásolja. Ugyanakkor a nemzetközi közösségbe való betagozódás pozitív szándéka pragmatikussá tette a kínai államot, s ez a saját szuverenitását kifejtő elvek és történelmi érvek szelektív, viszonylagos felhasználásához vezetett.

Kínának ma is vannak területi vitái, nemzetközi egyezményekkel alá nem támasztott határai. Ezekre az egymást követő kormányok igyekeztek különböző megoldásokat találni, de ha egyéb stratégiai érdek nem fűződött hozzájuk, akkor sosem tették fontos politikai feladattá.

Forrás- és irodalomjegyzék

1. Kiadott források és szakirodalom

Agreement

1954 Agreement between the Republic of India and the People's Republic of China on Trade and Intercourse between Tibet Region of China and India (1954) INTSer5. In: *Commonwealth Legal Information Institute. Indian Treaty Series*, <http://www.commonlii.org/in/other/treaties/INTSer/1954/5.html> (letöltés: 2020. szeptember 13.).

Assmann

1999 Assmann, Jan: *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*. Bp., 1999.

67 Ennek kritikai összefoglalása: Wang, 2014. 3–29.

68 Lásd például: Mao, 1980. 79–80.

69 Lásd például: Vámos, 2005. 218–221.

Balázs

1976 Balázs, Étienne: *Gazdaság és társadalom a régi Kínában*. Bp., 1976.

Barfield

1989 Barfield, Thomas J.: *The Perilous Frontier: Nomadic Empires and China*. Cambridge, Mass., 1989.

Bol

2008 Bol, Peter K.: Creating a GIS for the History of China. In: *Placing History: How Maps, Spatial Data, and GIS Are Changing Historical Scholarship*. Eds.: Knowles, Anne Kelly – Hillier, Amy. Redlands, Calif., 2008. 28–56.

Bush–Scowcroft

2014 Bush, George – Scowcroft, Brent: *Átalakított világ*. Bp., 2014.

Constitution

2004 *Constitution of the People's Republic of China*. Full Text after Amendment of March 14, 2004. http://www.npc.gov.cn/zgrdw/englishnpc/Constitution/node_2825.htm (letöltés: 2020. szeptember 13.).

Danziger

1997 Danziger, Kurt: The Varieties of Social Construction. In: *Theory and Psychology*, 7. (1997) 3. sz. 339–416. DOI: <https://doi.org/10.1177/0959354397073006>.

Dawson

2002 Dawson, Raymond: *A kínai civilizáció világa*. Bp., 2002.

Declaration

1958 Declaration of the Government of the People's Republic of China on China's Territorial Sea (4 Sept. 1958). In: *South China Sea. Facts and Legal Aspects*. <https://seasresearch.wordpress.com/2016/08/10/declaration-of-the-government-of-the-peoples-republic-of-china-on-chinas-territorial-sea-4-sept-1958/> (letöltés: 2020. szeptember 20.).

Deudney

1996 Deudney, Daniel: Ground Identity: Nature, Place, and Space in Nationalism. In: *The Return of Culture and Identity in IR Theory*. Eds.: Lapid, Yosef – Kratochwil, Friedrich. Boulder, 1996. 129–146.

Ecsedy

1987 Ecsedy Ildikó: *A kínai állam kezdetei*. Bp., 1987.

Elvin

1977 Elvin, Mark: *Fejlődés és stagnálás a kínai történelemben*. Bp., 1977.

Foss

1994 Foss, Theodore: Jesuit Cartography: A Western Interpretation of China. In: *Review of Culture*, 21. (1994) 133–156.

Frank

1947 Frank, V. S.: The Territorial Terms of the Sino–Russian Treaty of Nerchinsk, 1689. In: *Pacific Historical Review*, 16. (1947) 3. sz. 265–270.

Gao–Jia

2013 Gao, Zhiguo – Jia, Bing Bing: The Nine-Dash Line in the South China Sea: History, Status, and Implications. In: *The American Journal of International Law*, 107. (2013) 1. sz. 98–123. DOI: <https://doi.org/10.5305/amerjintlaw.107.1.0098>.

Han Fei-ci

1980 Han Fei-ci: Magányos méltatlankodás. In: *Kínai filozófia. Ókor*. Második változatlan kiad. Szerk.: Tókei Ferenc. Bp., 1980. II. köt. 281–286.

Historical Atlas

1982–1988 *The Historical Atlas of China*. Vol. I–VIII. Ed.: Tan, Qixiang. Beijing, 1982–1988.

Hopkins–Dickson

2006 Hopkins, Nick – Dickson, John: Space, Place and Identity: Issues for Political Psychology. In: *Political Psychology*, 27. (2006) 2. sz. 173–185. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9221.2006.00001.x>.

Joint Declaration

1954 Union of Soviet Socialist Republics and People's Republic of China Joint Declaration. Signed at Peking, on 12 October 1954. In: *Treaty Series. Treaties and International Agreements Registered or Filed and Recorded with the Secretariat of the United Nations*, 226. (1954) 57–67. No. 3108.

Jordán

2016 Jordán Gyula: *Kína 20. századi története. Válogatott tanulmányok*. Bp., 2016.

Jü

2018 Jü Hua: *Kína tíz szóban*. Bp., 2018.

Konfuciusz

1980 Konfuciusz: Beszélgetések és mondások. In: *Kínai filozófia. Ókor*. Második változatlan kiad. Szerk.: Tókei Ferenc. Bp., 1980. I. köt. 53–159.

Krajczár

2018 Krajczár Gyula: Kína globális stratégiája a változó világban. In: *Nemzet és Biztonság*, 11. (2018) 2. sz. 4–29.

Kwon

2014 Kwon, Yong: Korea and China's Clashing Histories. In: *The Diplomat*, 2014. július 11. <https://thediplomat.com/2014/07/korea-and-chinas-clashing-histories/> (letöltés: 2020. szeptember 3.).

Lattimore

1951 Lattimore, Owen: *Inner Asian Frontiers of China*. Second Edition. Irvington-and-Hudson – New York, 1951. (American Geographical Society. Research Series, 21.)

Law

1992 *Law of the People's Republic of China Concerning the Territorial Sea and the Contiguous Zone – 1992*. <http://www.lehmanlaw.com/resource-centre/laws-and-regulations/general/law-of-the-peoples-republic-of-china-concerning-the-territorial-sea-and-the-contiguous-zone-1992.html> (letöltés: 2020. szeptember 12.).

Lawrance

2003 Lawrance, Alan: *China since 1919. Revolution and Reform: A Sourcebook*. London, 2003.

Lin

2018 Lin, Man-houng: A Neglected Treaty for the South China Sea. In: *The South China Sea Disputes: Historical, Geopolitical and Legal Studies*. Ed.: Hsieh, Tsu-sung. Singapore, 2018. 1–23. (Series on contemporary China, 42.) DOI: https://doi.org/10.1142/9789813234895_0001.

Mao

1954 Mao Ce-tung: A kínai forradalom és a Kínai Kommunista Párt (1939. december). In: *Mao Ce-tung válogatott művei*. III. köt. Bp., 1954. 145–200.

1980 Mao Ce-tung: Bíráljuk a nagyhan sovinizmust! (1953. március 16.) In: *Mao Ce-tung válogatott művei*. V. köt. Bp., é. n. [1980] 79–81.

Meeting

1989 Meeting between Mikhail Gorbachev and Deng Xiaoping (Excerpts). May 16, 1989. In: *Wilson Center. Digital Archive. International History Declassified*. <https://people.unica.it/barbaraonnis/files/2020/02/Meeting-Gorbachev-and-Deng-MAY-1989.pdf> (letöltés: 2020. szeptember 11.)

Mencius

2011 *The Works of Mencius*. Translated, with Critical and Exegetical Notes, Prolegomena, and Copious Indexes by James Legge. New York, é. n. [2011] (Dover books on Eastern philosophy and religion.)

Nora

2010 Nora, Pierre: *Emlékezet és történelem között. Válogatott tanulmányok*. Bp., 2010.

Pan

2009 Pan, Junwu: *Toward a New Framework for Peaceful Settlement of China's Territorial and Boundary Disputes*. Leiden–Boston, 2009.

Perdue

2010 Perdue, Peter C.: Boundaries and Trade in the Early Modern World. Negotiations at Nerchinsk and Beijing. In: *Eighteenth-Century Studies*, 43. (2010) 3. sz. [*China and the Making of Global Modernity* című tematikus szám.] 341–356.

Polonyi

2005 Polonyi Péter: Birodalom-e Kína? In: *Nemzeti identitás és külpolitika a Közel-Keleten és Kelet-Ázsiában*. Szerk.: N. Rózsa Erzsébet. Bp., 2005. 183–212.

Pommerening

é. n. Pommerening, Horst: *A kínai-szovjet határkonfliktus. Az egyenlőtlen szerződések öröksége*. H. n. [Bp.], é. n. [197?]

Position Paper

2014 Position Paper of the Government of the People's Republic of China on the Matter of Jurisdiction in the South China Sea Arbitration Initiated by the Republic of the Philippines, 7 December 2014. In: *China Daily*, 2014. december 12. http://www.chinadaily.com.cn/china/2014-12/07/content_19037946.htm (letöltés: 2020. szeptember 7.).

Proshansky–Fabian–Kaminoff

1983 Proshansky, Harold M. – Fabian, Abbe K. – Kaminoff, Robert: Place-identity: Physical World Socialization of the Self. In: *Journal of Environmental Psychology*, 3. (1983) 1. sz. 57–83. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0272-4944\(83\)80021-8](https://doi.org/10.1016/S0272-4944(83)80021-8).

Relph

1976 Relph, Edward: *Place and Placelessness*. London, 1976.

Runciman

1997 Runciman, David: *Pluralism and the Personality of the State*. Cambridge, 1997.

Saich–Yang

2015 Saich, Tony – Yang, Benjamin: *The Rise to Power of the Chinese Communist Party: Documents and Analysis*. London–New York, 2015.

Salát

2014 Salát Gergely: Kína – civilizáció, nemzetállam, birodalom? In: *Világunk határai*. Szerk.: Faragó-Szabó István. Bp., 2014. 263–282.

Tok

2013 Tok, Sow Keat: *Managing China's Sovereignty in Hong Kong and Taiwan*. New York, 2013.

Vámos

2005 Vámos Péter: Nemzet és azonosságtudat. Megjegyzések a kínai külpolitika értelmezéséhez. In: *Nemzeti identitás és külpolitika a Közel-Keleten és Kelet-Ázsiában*. Szerk.: N. Rózsa Erzsébet. Bp., 2005. 213–241.

Wang

2014 Wang, Hui: *China from Empire to Nation-State*. Cambridge, Mass., 2014.

Wendt

2003 Wendt, Alexander: *Social Theory of International Politics*. Cambridge, 2003. (Cambridge studies in international relations, 67.)

Yahuda

2000 Yahuda, Michael: The Changing Faces of Chinese Nationalism. The Dimensions of Statehood. In: *Asian Nationalism*. Ed.: Leifer, Michael. London, 2000. 21–37.

Zhao

2000 Zhao, Suisheng: Chinese Nationalism and Its International Orientations. In: *Political Science Quarterly*, 115. (2000) 1. sz. 1–33.

GYULA KRAJCZÁR

THE TERRITORIAL SELF-IMAGE OF THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA

Nations and states have territorial identities that serve as an important motivational force behind their territorial (foreign) policies and in their general outward behavior. This article examines the territorial identity of the People's Republic of China. It reviews Chinese traditional concepts concerning territory, China's historical territorial extensions, and the so-called unequal treaties, which mainly in the 19th century seriously constrained China in terms of territory, and examines the Chinese concept of sovereignty.

Chinese ideas about the state, its territory and sovereignty are much more recent than the Westphalian-based western concepts, and their conceptual tradition is also different. In the traditional Chinese world-view only one sovereign existed, so it did not make sense to talk about sovereignty. One of the main problems of Chinese territorial identity is the question of "empire versus nation state", which is the subject of countless scholarly works. This paper, however, focuses only on the territorial and administrative aspects of the issue. The question of ethnic minorities is a pivotal question in modern Chinese territorial identity, which is based on the territories occupied by the Manchu Qing Empire. The article argues that the concept of sovereignty can be both absolute and relative in the Chinese context. Although the traditional Tianxia (All Under Heaven) worldview still plays an important role in contemporary Chinese theories about territorial identity, China has to accept the reality that it is only a part of the international system.